

ГЛОВЮК І.В.

завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент,
м. Одеса, Україна

РЕЗОЛЮТИВНА ЧАСТИНА УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ ТА ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

КПК України не встановлює спеціальних вимог до порядку ухвалення та проголошення ухвал слідчих суддів. У практичній діяльності є ситуації, коли слідчі судді проголошують лише вступні та резолютивні частини ухвал про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів, щодо вирішення скарг у порядку ст. 303 КПК України. Спеціальна норма КПК України, яка б надавала слідчим суддям такі повноваження, відсутня, проте є норма ч. 2 ст. 376 КПК України – «Якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитися складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині». Зазначимо, що стосовно ухвал за результатами розгляду та вирішення скарг слідчими суддями С.О. Пшенічко відмітив, що «норма не може бути застосована до ухвал слідчого судді, оскільки, по-перше, це унеможливить оскарження ухвали слідчого судді; по-друге, ухвала слідчого судді не пов'язана з вирішенням справи по суті, у зв'язку з чим рівень складності скарг не може бути таким, що потребуватиме значного часу для складання ухвали щодо їх вирішення» [1, с. 160]. Стосовно обшуків зазначалося, що «на практиці виявляється, що через малу кількість слідчих суддів, їх надмірне навантаження та брак часу ухвали виносяться в скороченому вигляді. З них важко встановити, що стало підставою для проведення слідчих дій. Саме такі ухвали пред'являють правоохоронці, коли приходять на обшук. А от у матеріали справи підшивається повний текст. Яким чином адвокат має консультувати свого клієнта з приводу дій під час отримання скороченої ухвали? На переконання Т. Пошиванюка, передусім слід сказати, що копія ухвали не дає права на проведення обшуку, оскільки не відповідає встановленим вимогам до судового рішення. Так, згідно зі ст. 234 КПК рішення має бути вмотивованим і містити чітку вказівку на те, що саме є підставою для надання дозволу на обшук. З короткої ж ухвали підставу для обшуку неможливо зрозуміти навіть приблизно» [2].

У зв'язку з цим виникає запитання, чи можливе застосування слідчими суддями ч. 2 ст. 376 КПК України. Можна було б припустити, що здійснюєть-

ся застосування кримінального процесуального закону за аналогією, проте, у такому випадку слід визначити, чи допустима аналогія закону у такій ситуації. Як зазначає І. Вовк, застосування кримінально-процесуального закону за аналогією в жодному випадку не повинно обмежувати процесуальних прав учасників процесу чи покладати на них непередбачені законом обов'язки [3, с. 296]. Схожою є умова, що необхідно повністю дотримуватись прав, які кримінально-процесуальний закон гарантує учасникам процесу [4, с. 227].

Надалі слід ідентифікувати, чи обмежує проголошення лише вступної та резолютивної частини ухвали слідчого судді права учасників кримінального провадження, скориставшись для цього тими правовими позиціями, які сформульовані у практиці ЄСПЛ. Зазначимо, що само собою проголошення лише вступної та резолютивної частини ухвали слідчого судді не є порушенням права на справедливий суд, якщо тільки це не обмежує учасника кримінального провадження у праві на доступ до суду у контексті оскарження ухвали слідчого судді.

Усталеною правовою позицією ЄСПЛ є те, що право на доступ до суду є елементом права на справедливий суд, гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на доступ до суду має своє джерело у принципі міжнародного права, який забороняє відмову у правосудді. Це стосується і «цивільного», і «кримінального» провадження, і передбачає право на отримання рішення суду [5, с. 30]. ЄСПЛ визнає, що ст. 6 викладає процедурні гарантії, доступні для сторін у судовому процесі. Це було б позбавлено сенсу без доступу до суду. Таким чином, право на доступ до суду передбачається у праві на справедливий судовий розгляд за п. 1 ст. 6 ЄКПЛ [6, с. 26].

У рішенні «Голдер проти Об'єднаного Королівства», яке є основоположним у контексті тлумачення права на доступ до суду, ЄСПЛ зауважив, що «право доступу до правосуддя є однією з невід'ємних складових права, гарантованого п. 1 ст. 6. Це непоширювальне тлумачення, яке покладає нові зобов'язання на Договірні Держави: цей висновок ґрунтується на термінології першого Речення п. 1 ст. 6, прочитаного в контексті даної статті, з урахуванням предмета та мети нормативного договору, яким є Конвенція (див. зазначене вище рішення у справі Вемхофа, с. 23 п. 8), а також загальних принципів права» (п. 36).

Надалі слід встановити, чи діє право на доступ до суду у стадіях перегляду судових рішень. Пункт 24 рішення ЄСПЛ по справі «Екбатані проти Швеції» передбачає, що «провадження у кримінальній справі – це єдине ціле, і захист, що надається ст. 6, не припиняється з рішенням у справі суду першої інстанції. Відповідно до усталеної практики Суду, до держави, де діють апеляційні або касаційні суди, ставиться вимога забезпечити притягненим до відповідальності перед законом особам можливість користуватися в цих судах основними гарантіями, які містяться в (цій) статті».

У цілому ст. 6(1) (ст. 6-1) Конвенції не зобов'язує Договірні держави створювати апеляційні або касаційні суди. Тим не менше, держава, яка створює такі суди, повинна забезпечити, щоб підсудні користувалися в цих судах основними

гарантіями, що містяться в ст. 6 (п. 25 рішення «Делькур проти Бельгії»). У контексті оскарження ЄСПЛ зазначає, що загалом Договірні Сторони мають широкі межі свободи розсуду щодо визначення порядку реалізації права, передбаченого ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції. У контексті питання доступу Суд вважає прийнятним, зокрема те, що у деяких країнах підсудний, який бажає оскаржити рішення суду, інколи повинен отримати на це дозвіл (рішення «Руслан Яковенко проти України» (заява № 5425/11)).

Водночас ст. 6 не передбачає як такого права звернутися до вищого суду з рішенням нижчого суду; тільки там, де внутрішня процедура передбачає таке право, ст. 6 застосовується до вищих етапів судової юрисдикції – можливість звернутися для двох або більше стадій судового перегляду є, відповідно, неавтономною вимогою ст. 6, залежно від того, чи внутрішні закони дозволяють це в принципі [6, с. 30]. Спосіб, у який ст. 6 застосовується до апеляційних та касаційних судів, має залежати від особливостей процесуального характеру, а також до уваги мають бути взяті норми внутрішнього законодавства та роль касаційних судів у них (рішення «Мельник проти України», заява № 23436/03).

Таким чином, попри те, що ст. 6 Конвенції прямо не передбачає право на доступ до вищестоящего суду, його можна вивести з положень ст. 2 протоколу № 7 до Конвенції та тлумачення положень ст. 6 Конвенції щодо основоположних процедурних гарантій, які реалізуються у разі наявності у національній судовій системі апеляційного та касаційного проваджень.

Крім того, ЄСПЛ у рішенні «Бочан проти України (№ 2)» указав, що хоча п. 1 ст. 6 Конвенції зазвичай не застосовний до скарг щодо перегляду завершених судових справ у екстраординарному порядку, природа, обсяг та специфічні риси провадження за такою скаргою у відповідній правовій системі можуть бути такими, що провадження за такою скаргою охоплюватиметься сферою застосування п. 1 ст. 6 Конвенції та гарантіями щодо справедливого суду, якими він наділяє сторони провадження. Відповідно, Суд має розглянути природу, обсяг та специфічні риси скарги про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами, зазначеної у цій справі (п. 50).

Таким чином, за загальним правилом, особа має право на доступ до вищестоящего суду. Проте, право на доступ до вищестоящего суду, як і до суду першої інстанції, не є абсолютним. Принципом усталеної практики є те, що будь-які обмеження права на перегляд, що містяться у національному законодавстві, мають за аналогією з правом на доступ до суду, який закріплено п. 1 ст. 6 Конвенції, переслідувати законну мету та не порушувати саму суть цього права (рішення «Руслан Яковенко проти України» (заява № 5425/11)).

Таким чином, слід визнати, що доступ до суду у контексті перегляду має відповідати тим же стандартам доступу до суду, що і у суді першої інстанції. При цьому слід враховувати у контексті усіх стадій, де має місце доступ до суду, що право на доступ до суду не є абсолютним і може підлягати обмеженням, що не обмежують або зменшують доступ, який надається особі, таким чином чи в такій мірі, щоб сама сутність права була порушена [7]. Ці обмеження повинні

мати законну мету та бути пропорційними між використаними засобами та досягнутими цілями (рішення «Мельник проти України» (заява № 23436/03)).

Право на доступ до суду не є абсолютним та може підлягати обмеженням; вони дозволяються опосередковано, оскільки право на доступ до суду «за своєю природою потребує регулювання державою, регулювання, що може змінюватися у часі та місці відповідно до потреб та ресурсів суспільства та окремих осіб». Встановлюючи такі правила, Договірна держава користується певною свободою розсуду. Попри те, що остаточне рішення щодо дотримання вимог Конвенції належить Суду, він не повинен підміняти оцінку, зроблену національними органами, будь-якою іншою оцінкою того, що має бути найкращою стратегією у цій сфері. Тим не менш, обмеження, що застосовуються, не повинні обмежувати доступ, що залишається для особи, у такий спосіб або такою мірою, щоб сама суть права була порушена. Більш того, обмеження не відповідає п. 1 ст. 6 Конвенції, якщо воно не переслідує легітимну ціль та якщо немає розумного співвідношення між засобами, що застосовуються, та ціллю, якої прагнуть досягти (рішення «Наталія Михайленко проти України» (заява № 49069/11)).

У контексті досліджуваного питання слід звернути увагу на те, що КПК України прямо не передбачає такого обмеження права на доступ до вищестоящого суду, проте воно однозначно має місце при застосуванні положень ч. 2 ст. 376 КПК України за аналогією у випадках, коли ст. 309 КПК України передбачає право на оскарження ухвали слідчого судді. Тому слід визнати, наскільки таке обмеження переслідує легітимну мету. Враховуючи те, що КПК України у ст. 309 КПК передбачає можливість оскарження ухвал слідчих суддів про застосування запобіжного заходу, арешт майна, то при фактичному позбавленні такого права шляхом складання неповного тексту рішення, що унеможливорює оцінку його обґрунтованості, оцінку, чи були враховані доречні аргументи учасників, не можна стверджувати про легітимну мету втручання у право на доступ до суду, що не дозволяє вести мову про пропорційність втручання. Враховуючи те, що строк апеляційного оскарження ухвали слідчого судді складає, як передбачено у ст. 395 КПК України, п'ять днів з дня її оголошення, і цей же строк, передбачений у ч. 2 ст. 376 КПК України, для складання повного тексту ухвали, то таке застосування за аналогією цієї норми слідчими суддями однозначно перешкоджає доступу до вищестоящого суду, враховуючи, що а priori строк оскарження не з вини скаржника буде пропущено, він змушений буде порушувати питання про поновлення строку, вирішення якого є розсудом суду апеляційної інстанції.

Таким чином, при застосуванні положень ч. 2 ст. 376 КПК України за аналогією у випадках, коли ст. 309 КПК України передбачає право на оскарження ухвали слідчого судді, має місце фактичне обмеження права на доступ до вищестоящого суду, що позбавлене легітимної мети, та, відповідно, таке обмеження порушує саму сутність такого права, що не відповідає тим критеріям допустимого обмеження права на перегляд судового рішення, які систематизовано у практиці ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. *Пішенічко С.О.* Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Пішенічко Станіслав Олексійович. – Одеса, 2014. – 253 с.
2. *Гресь О.* Невмотивований обшук. Скорочена ухвала не дає підстав для проведення слідчих дій, оскільки не відповідає вимогам КПК України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/132980-skorochedna_uhvala_ne_dae_pidstav_dlya_provedennya_slidchih_d.html
3. *Вовк І.* Умови застосування аналогії у кримінальному судочинстві України / І. Вовк // Право України. – 2011. – № 3. – С. 291–297.
4. *Лейба О.А.* Проблеми застосування кримінального процесуального закону за аналогією у працях М.М. Гродзинського // Форум права. – 2017. – № 5. – С. 224–229 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_35.pdf
5. Protecting the right to a fair trial under the european convention on human rights: a handbook for legal practitioners. 2nd edition, prepared by Dovydas Vitkauskas. – Council of Europe, 2nd edition September 2017. – 165 p.
6. Handbook on European law relating to access to justice. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_ENG.pdf
7. Рішення Європейського суду з прав людини «Кузьменко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/rishennya_espl_kuzmenko_proti_ukraini/